

Implicarea unor învățători și preoți rurali în evenimentele din timpul Răscoalei de la 1907

ALEXANDRU A. MAREȘ

Sub imperiul agravării situației generale a unei mari părți a țărănimii din Vechiul Regat, Răscoala de la 1907 a constituit cel mai acut moment de criză a chestiunii țărănești de la începutul secolului al XX-lea.

Provenind în mare parte din rândul micilor agricultori de care îi lega atât originea, cât și mediul în care trăiau, adeseori, învățătorii „s-au situat de partea țăranilor, identificându-se cu interesele lor”¹. Așa cum sesizează unii analiști ai problemei, „o mare parte dintre învățătorii rurali ... au îndeplinit cu curaj o nobilă datorie față de țărănime”².

Credem că tendința de a generaliza înregimentarea intelectualilor satului la „luptă” și „identificarea cu aspirațiile” revoltaților necesită anumite amendamente în încercarea de a pune într-o lumină mai nuanțată faptele petrecute în urmă cu un veac. Este greu, dacă nu imposibil, de cuantificat procentul celor implicați în evenimente, iar modalitatea realizării participării a depins de modul în care a fost conștientizată de fiecare persoană aspirația către binele public. Iată de ce considerăm utilă reabordarea problemei de pe poziții ce exclud interpretările stângiste.

Asupra multiplelor cauze³ interne, de natură economică, morală, fiscală, social-politică, ce au inclus și activitatea unor elemente socialiste, cât și externe,

¹ Titu Georgescu, Ion Ilincioiu, 1907. *Intelectualii și răscoala*, Craiova, 1974, p. 71.

² *Ibidem*, p. 73.

³ Vezi V. M. Kogălniceanu, *Chestiunea țărănească*, București, 1906, G. D. Creangă, *Proprietatea rurală în România*, București, 1907, C. A. Garoflid, *Părerii în chestia agrară*, București, 1907, G. D. Scraba, *Starea socială a sateanului*, București, 1907, R. Rosetti, *Pentru ce s-au răscolat țăranii*, București, 1908, M. Șerban, *Problemele noastre social-agrară. Studiu din domeniul politicii economice și sociale*, București, 1914. Dintre studiile ulterioare amintim D. Hurezeanu, *Problema agrară și lupta țărănimii din România (1904-1906)*, București, 1961, M. Badea, I. Ilincioiu, *Răscoala țăranilor din România. 1907*, București, 1967, A. Oțetea, I. Popescu-Puțuri (redactori responsabili), *Marea răscoală a țăranilor din 1907*, București, 1967, T. Georgescu, I. Ilincioiu, *op. cit.*, M. Iosa, *Relațiile agrare în România în deceniul premergător primului război mondial*, în „Revista de istorie”, t. 35, 1982, nr. 2, p. 205-227, A. Mareș, *Agricultura României în perioada 1901-1918. Analiza istorico-statistică* (teză de doctorat), București, 2006, Șerban Rădulescu-Zoner, *Răscoala de la 1907, atrocități și*

legate de agitațiile unor anarhiști activați de situația revoluționară din Rusia, s-au publicat numeroase studii.

În prezenta analiză vom încerca să deslușim, pe baza unor documente de arhivă, rolul jucat de unii învățători și preoți rurali, acuzați adesea de autorități ca fiind agitatori sau instigatori și chiar lideri locali ai tulburărilor. Trebuie avută permanent în vedere poziția acestor reprezentanți ai burgheziei sătești în comunitățile respective, situația delicată, fragilă, deosebit de expusă în momentele cele mai tensionate ale evenimentelor. Reprezentând o minoritate, dar cu o influență largă în rândul țăranilor, bazată pe încrederea câștigată de-a lungul vieții puse în slujba „luminării satului românesc”, învățătorii și preoții români au dovedit adesea că și-au înțeles menirea și s-au ridicat la înălțimea dificilelor zile ale înclășării.

În ciuda acestei realități, de multe ori ei s-au văzut puși în ipostaza nedorită de a fi nevoiți să își justifice acțiunile, să își dovedească nevinovăția și buna-credință, iar, uneori, chiar să suporte un regim umilitor de amenințare și detenție. Ca în rândul oricărei categorii sociale, gradul de conștiință civică a fost mai mult sau mai puțin prezent, iar excepțiile existente nu ne pot determina nici să blamăm, nici să omagiem *in corpore* personalul didactic și teologic rural.

În anul 1906, mișcările apărute în unele județe din nordul Moldovei au prefătat Marea Răscoală din 1907, care a reprezentat, așadar, o continuare în formă agravată a nemulțumirilor țărești.

Fără a exclude responsabilitatea directă a unor dascăli, merită a fi dezvăluite acțiunile neprincipiale, de-a dreptul ostile și defăimătoare ale unor grupuri de interese cărora le-au căzut victimă unii învățători nevinovați.

Încrângătura de relații bazate pe rudenie și interese economice locale dovedea că dreptatea era o noțiune relativă, iar deținătorul ei nu se afla, cel mai adesea, printre cei ce aveau câștig de cauză. Asumarea poziției de justițiar într-o comunitate supusă abuzurilor conducătorilor ei transforma acea persoană în ținta unor acuzații mai grave decât faptele de care se făceau vinovați cei ce le săvârșiseră. Apărarea în fața acuzațiilor de instigare la răscoală și socialism, venite chiar din partea unora din notabilitățile satului, era greu de realizat și lua adesea forma unor memorii adresate ministerului de resort.

Așa a fost, de exemplu, cazul învățătorului G. Iorga din satul Băleni. Acesta era la curent cu abuzurile înfăptuite de cămătar, primar și administratorul moșiei contra țăranilor datornici și a căutat să ceară reprezentanților Băncii Economice să aducă faptele la cunoștința autorităților administrative pentru

oprirea nelegiuirilor. Unora „li se ia toată îmbrăcămintea casei”⁴ și li se ridică recolta ce se găsea treierată în contul datoriei avute la cămătar. Altora li s-au sechestrat și vândut vitele ce le aveau depuse drept garanție, iar cei ce se opuneau erau bătuți până la sânge de același cămătar sau de primar. Pentru împrumuturi oricât de mici dar nereturnate la timp se percepeau dobânzi înrobitoare. Așa au fost cazurile unei văduve, căreia pentru 3 lei i s-au luat trei banițe de secară, și ale unui datornic, care, pentru suma de 40 lei, a fost deposedat de trei chile (sute de kg) de secară⁵.

Neîmpărtășind metodele înverșunate de recuperare a datoriilor și disociindu-se net de făptuitorii acestora, învățătorul G. Iorga a căzut în dizgrația potențaților locali. Manifestarea unei atitudini umanitare față de oropsiții soartei i-au atras denunțul către Ministerul de Interne sub acuzația de socialism. Scopul era de a-l îndepărta pe învățător din acel sat și pentru aceasta s-a urmat filiera sesizării ministrului de Interne Gh. Gr. Cantacuzino (conservator), care i-a scris socrului său, Th. Văcărescu, să îl interpeleze pe ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice asupra purtării incriminatului.

Între timp „se pregătea terenul”. Primarul și administratorul moșiei au adunat pe unii săteni la „hanul boieresc”, unde li s-a dat de băut și au fost îndrumați să spună că „eu [învățătorul – n.n.] i-am învățat să meargă cu plugurile pe moșia proprietarului, să are și, dacă vor fi împiedicați de cineva, să tragă cu pușca și toporul în ei”⁶. Oamenii au divulgat însă aranjamentul și atunci s-a preferat alt „moment favorabil” pentru a se acționa. În ziua de 24 ianuarie 1906 învățătorul a ținut un discurs despre importanța actului Unirii Principatelor pentru români. Probabil cuvântarea nu s-a rezumat strict la momentul istoric, făcându-se referiri și la situația prezentă.

Dându-se curs acțiunii de urmărire, în sat s-a trecut la desfășurarea unei anchete conduse de inspectorul școlar B. Spirescu. Oficial au fost audiate persoanele a căror depoziție ar fi trebuit să aibă un grad ridicat de credibilitate. Primarul și consiliul comunal au arătat că învățătorul prin cuvântarea ținută i-a îndemnat pe locuitori la răscoală. Preotul paroh Gr. Goga a completat afirmând că, în cuvântarea din 24 ianuarie, „parcă ieșea că trebuie să luptăm contra boierilor”, iar al doilea preot paroh, D. Mihăilescu, a confirmat că reclamatul „a îndemnat pe săteni să pună mâna pe topor și să are moșiile proprietarilor”⁷.

⁴ Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale (în continuare se va cita D.A.N.I.C.), fond *Spiru Haret*, dosar nr. 12/1906-1912, f. 1.

⁵ *Ibidem*, f. 5.

⁶ *Ibidem*, f. 2.

⁷ *Ibidem*, f. 4.

În schimb, episcopul I. Petrea și al doilea cântăreț au declarat că învățătorul „n-a vorbit nimic rău”⁸.

După ascultarea martorilor, sătenii ce se găseau strânși în număr de peste 300 au cerut inspectorului să-i asculte și pe ei. Au fost delegați doi dintre ei, A. Pintilie și Gh. Spiridon, care au mărturisit cum au fost chemați de primar, de cămătarul N. Ionescu și administratorul moșiei Enăchescu și îndrumați să spună că învățătorul i-a sfătuit „să meargă să sfarme coșerele proprietarului, să nu culeagă porumbul și ... să se ducă cu plugurile pe moșie arând”, iar „de va veni cineva, să dea cu pușca și toporul”⁹.

Fapt semnificativ pentru modul de desfășurare a anchetei, inspectorul școlar nu a scris această declarație și, atunci când acei țărani ce fuseseră despuiți de cămătar au dorit să reclame faptele, au fost îndrumați să se adreseze inspectorului comunal.

Rămânând în sală numai împricinatul, revizorul școlar și inspectorul școlar, ultimul i-a transmis că dorința ministrului Cantacuzino era de a-l vedea mutat din sat. Formula „orice școală îmi va plăcea”¹⁰ putea fi trecută în cererea așteptată de la învățător. În urma refuzului său, inspectorul i-a declarat că îi recunoaște nevinovăția, neputând „lovi” în el, dar i-a cerut să se mai gândească.

La ieșirea din primărie toți locuitorii au făcut cerc în jurul inspectorului și mărturisindu-i că G. Iorga nu a acționat contra proprietarului, ci contra cămătarului N. Ionescu, de pe urma căruia au ajuns în stare de plâns. Acesta și primarul erau percepuți ca făptuitori ai unor jafuri ce-i aduseseră pe săteni la ruină și singurul ce lupta pentru scăparea lor era învățătorul. Mai mult, ei „cu nici un preț nu voiesc a-l lăsa să plece din mijlocul lor”¹¹.

Nici nu este de mirare solidarizarea mulțimii cu cel care de ani de zile contribuise la ridicarea culturală, pe toate căile, a populației din Băleni. Din memoriul justificativ înaintat ministrului de resort rezulta activitatea susținută și destoinicia muncii celui care a înființat *banca populară, școala de adulți* pentru 50 de elevi, *teatrul sătesc, grădina școlară, corul bisericesc* și a susținut numeroase *conferințe duminicale*. Sub directa sa preocupare numărul copiilor școlari a crescut de la 130 în 1899 la 240 în 1906, din care 200 frecventau regulat cursurile¹².

Inspectorul școlar a fost mișcat de cele ce a putut constata cu ocazia acelei anchete și a transmis ministrului de Interne că lucrurile nu stau cum s-a arătat la București.

⁸ *Ibidem.*

⁹ *Ibidem*, f. 5.

¹⁰ *Ibidem.*

¹¹ *Ibidem.*

¹² *Ibidem*, f. 3.

Mai mult decât căutarea dreptății se pare că trebuia rezolvată chestiunea lui G. Iorga, devenit *persona non grata*. Doar astfel se explica ce ce inspectorul școlar a fost rugat „să încerce pe lângă mine [învățătorul – n.n.], prin orice fel de promisiuni, ca să-mi cer mutarea”¹³. Revizorul școlar i-a solicitat „o petiție de mutare cu orice condiții” ar cere, fapt ce l-a determinat pe învățător să creadă că cei ce urmau a-i hotărî soarta „se găsesc în mare încurcătură”. Și de această dată el a refuzat „întrucât e chestie de onoare”¹⁴, răspunzând că preferă darea sa în judecată.

Aceasta era starea de spirit într-un sat oarecare cu un an înainte de izbucnirea Marii Răscoale, privită prin ochii și declarațiile justificative ale unuia dintre cei împincinați. Dincolo de subiectivismul firesc al propriei apărări, răzbat o serie de probleme reale, ce evidențiază „trasul sforilor” pentru îndepărtarea persoanelor indezirabile, nedreptățile la care erau supuși cei obidiți și în special prăpastia existentă între mulțimea satului românesc și cei ce ar fi trebuit să o conducă cu bună-credință și cinste.

Se pare că în cazul relatat mai sus, ca și în alte situații, nu s-a luat măsura avută în vedere, de mutare în alt județ a învățătorului „agitator”.

Plângerile moșierilor împotriva unor cadre didactice s-au înmulțit în vara și toamna anului 1906, motiv pentru care reclamațiile au constituit obiectul unor dosare speciale întocmite la minister¹⁵.

Într-un raport din 7 februarie 1907 al prefectului județului Dorohoi către ministrul de Interne Gh. Gr. Cantacuzino se arăta că încă din iulie 1906 s-au semnalat răzvrătiri în comunele Știubeeni, Vlăsinești, Avrameni și Sârbi, în ultima țărani intrând cu plugurile pe moșia ce aparținea Epitropiei Sf. Spiridon, ținută în arendă de Calman Fischer. Și mișcarea locuitorilor din Hudeștii Mari, din ultima zi a anului 1906, a fost provocată tot „de către învățători prin interpretarea în mod tendențios a unei broșuri ce a fost distribuită locuitorilor”¹⁶. Broșura la care se făcea referire se intitula *Către săteni*, aparținea omului politic Vasile M. Kogălniceanu și fusese lansată cu ocazia primului congres țărănesc desfășurat în București la sala „Oppler” (6 septembrie 1906).

Mișcarea din comuna Hudeștii Mari, precum și cea din comuna Horodiștea (31 ianuarie 1907) s-au mărginit la formularea unor cereri din partea locuitorilor de a li se da pământ, trebuințele sătenilor putând fi satisfăcute „numai grație bunelor raporturi dintre ei cu marii proprietari și arendași de moșie”¹⁷. Bunele raporturi „încep să dispară datorită instigațiunilor malițioase ale

¹³ *Ibidem*, f. 7.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Titu Georgescu, Ion Ilincioiu, *op. cit.*, p. 72.

¹⁶ D.A.N.I.C., fond *Spiru Haret*, dosar nr. 12/1906-1912, f. 19.

¹⁷ *Ibidem*.

învățătorilor și preoților sătești”¹⁸, ce îndemneau populația să se răscoale spre a pune stăpânire pe moșii.

În viziunea autorităților locale, „bune raporturi” erau acelea în care țaranii acceptau, de voie, de nevoie, condițiile puse de arendaș. Atunci când locuitorii, precum cei din comuna Ibănești, județul Dorohoi, au cerut să li se arendeze pământ pentru asigurarea celor necesare hranei, în condițiile puse de ei, au fost acuzați că vor să impună „condiții neacceptabile numai spre a avea un motiv de a se răscula”¹⁹.

În consecință, prefectul solicita ministrului de Interne: „să binevoiți a lua deciziunea ce veți crede spre a se evita o răscoală în masă a locuitorilor, ce se pregătește chiar pentru primăvara ce vine”²⁰. Din corespondență reieșea gravitatea situației, pericolul amplificării răzvrătirii, premeditarea și iminența unei mari răscoale. Cu toate că autoritățile centrale erau avizate asupra situației precare din rândul unei mari părți a populației rurale, măsurile întreprinse au constat în firave acțiuni preventive îndreptate asupra „instigatorilor”, iar după declanșarea amplului conflict social accentul s-a pus pe represiunea militară.

Raportul primit de la prefectul județului Dorohoi l-a determinat pe ministrul Gh. Gr. Cantacuzino să-i atragă atenția ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, prin adresa din 13 februarie 1907, că, în ciuda a două sesizări din anul anterior, nu a primit „nici un răspuns în această importantă chestiune”²¹. El constata că mișcarea locuitorilor a luat proporții din ce în ce mai mari, existând pericolul să se întindă la toate comunele din județul Dorohoi și chiar în alte județe.

„Trebuie a se lua de urgență măsuri pentru stăvilirea răului – afirma Gh. Gr. Cantacuzino – mai ales în vederea apropierii muncilor de primăvară, întrucât aceste mișcări sunt motivate de lipsa de pământ și ele se manifestă prin intrarea locuitorilor prin silnicie cu plugurile pe moșiile arendate”²². El cerea o anchetă serioasă pentru descoperirea acelor învățători și preoți care fac instigațiuni printre locuitori și „să avizați la pedepsirea lor”.

Țaranii se justificau că s-au simțit îndemnați la acțiunile turbulente de cuprinsul *motto*-ului din broșura *Către săteni*: „Sculați, oameni buni, și ridicați-vă până la înălțimea datoriei voastre. Atunci vă veți uimi singuri de puterea voastră”²³. Cuvintele au fost rostite de regina Elisabeta, în ziua de 1 august 1906, la Sinaia.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, f. 20.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, f. 9.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, f. 11.

Peste mai puțin de un an, vorbele au fost răstălmăcite în sensul îndreptării revoltei și folosite de răsculați drept alibi. De vreme ce fiul ministrului care îi împrumutase la 1864 și consoarta capului încoronat al țării le insuflau sentimentul puterii pentru a fi la „înălțimea datoriei”, răzvrățiții considerau că aveau girul câtorva din înaltele autorități pentru a intra în stăpânirea unor pământuri.

Era, însă, evident că dincolo de câteva cuvinte scoase din contextul în care fuseseră ele exprimate, instituția monarhiei nu avea nimic de a face cu extinderea tulburărilor, fapt dovedit de acțiunile hotărâte de a le pune capăt. Pentru îndepărtarea oricărei îndoieli, poziția oficială față de tragicele evenimente era clar exprimată în *Mesajul „În numele M. S. Regelui”* emis la București la 12 martie 1907. El a reprezentat principalul act cu valoarea juridică și morală ce a stat la baza stingerii conflictului și a încercărilor legislative ulterioare de reglementare a „chestiunii țărănești”. *Mesajul* a fost distribuit în toate comunele pentru a fi popularizat și explicat pe înțelesul sătenilor. Printre măsurile avute în vedere se aflau și pedepsirea măsurătorilor și învoielilor false, o nouă lege pentru înlesnirea învoielilor agricole și limitarea dreptului de a ține moșii în arendă.

Pe plan politic, sarcina punerii în aplicare a *Mesajului* revenea noului guvern liberal condus de Dimitrie A. Sturdza, în care Ion I. C. Brătianu ocupa postul de ministru de Interne, Anton Carp postul de ministru al Agriculturii, iar Spiru Haret pe cel de ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice²⁴.

Indispensabili în acest efort concertat erau învățătorii și preoții rurali, pe a căror acțiune se conta foarte mult. Autoritățile au coordonat pe plan mediatic acțiunea de „liniștire a apelor în lumea satului”, atât la nivelul ministerial, cât și prin articolele publicate în reviste de profil. Astfel, la 14 martie 1907, Spiru Haret lansa apelul *Către toți cucernicii preoți și către toți învățătorii din comunele rurale*, datori a aduce în mijlocul sătenilor „lumina cea adevărată”²⁵. La rândul ei, revista „Școala și biserica” milita pentru „datoria” învățătorilor de a sfătui pe săteni „să nu mai ceară și mai ales să nu râvnească ceea ce este al altuia”²⁶.

Cunoscând persoanele din localitățile lor și caracterul acestora, slujbașii statului erau cei mai indicați să acționeze, prin dezbateri generale și chiar prin discuții personale, pentru calmarea spiritelor. Se avea în vedere punerea în valoare a prestigiului de care se bucura această categorie în lumea satului și a autorității izvorâte din exemplul personal. În același timp, învățătorii și preoții trebuia să-și manifeste în mod constructiv conștiința civică și să facă prin aceasta dovada fidelității lor față de ordinea constituțională și liniștea publică.

²⁴ *Ibidem*, f. 23.

²⁵ Titu Georgescu, Ion Ilincioiu, *op. cit.*, p. 75.

²⁶ *Ibidem*, p. 76.

Situația lor nu era deloc ușoară, ei nedispunând de alte mijloace de convingere decât „forța cuvântului”, pe care știau însă să-l mânuiască recurgând la o recunoscută abilitate. Postura învățătorilor și preoților rurali era una ingrată. Pe de o parte, ei reprezentau adevărate elemente propagandistice, cu rol de călăuze în mediul rural, completând activitatea primăriei și a presei (acolo unde ajungea și atât cât se citea). În ședințele metodice bilunare desfășurate în orașele reședință de județ, învățătorii primeau instrucțiuni clare pe care trebuia să le pună în aplicare la întoarcerea în satele lor.

Pe de altă parte, identificându-se cu o minoritate insignifiantă, ei puteau fi ușor catalogați de vocea mulțimii ca fiind „oamenii ciocoilor” dacă nu împărtășeau nemulțumirile țăranilor și nu îi urmau în acțiunile lor. Supuși unei duble presiuni, învățătorului și preotului local le era aproape imposibil să rămână indiferenți în fața derulării evenimentelor. Nu o dată activitatea depusă pentru temperarea gândurilor sumbre și a pomirilor nechibzuite nu și-a găsit corespondentul în imaginea publică despre ei, nici în ochii unora dintre țărani, nici în cei ai autorităților superioare.

Printre nu puținele „reușite” s-a aflat și evitarea degenerării situației într-una din localitățile județului Dolj. În scrisoarea adresată ministrului Spiru Haret de către preotul paroh Ioan Tucul din comuna Calopârnu se arată că „locuitorii îndârjiți prin răuvoitori”²⁷ erau gata de a incendia două mari conace, unul al bisericii Sf. Treime din Craiova, celălalt al administrației Domeniilor Coroanei. S-au salvat astfel de la distrugere bunuri estimate la 600 000 lei, în mare parte datorită sfaturilor date de preot, împreună cu învățătorul O. Bărbulescu și consăteanul V. Ciobanu, care au reușit să-i calmeze și să-i abată pe țărani de la fapte reprobabile. Mândru de fapta lor, Ioan Tucul anunța „să se știe că armata nu a venit în satul meu, nici nu am dorit-o, căci singur satul s-a apărat apoi”²⁸.

Un spațiu mai larg merită acordat derulării evenimentelor din comuna Slobozia-Ciorăști, județul Râmnicu-Sărat, văzute prin ochii învățătorului V. Iftimescu, dirigintele Școlii primare mixte.

Deși avea o experiență de 34 de ani la catedră și o activitate ce cuprindea înființarea băncii populare, a casei de economie școlară, susținerea unor conferințe duminicale, totuși unii săteni îi erau ostili din cauza faptului că li s-au aplicat amenzi pentru netrimiterarea copiilor la școală. În primele zile ale lunii martie, pe 5 sau 6, „cu riscul de a fi expus chiar unei bătăi, m-am dus în mijlocul lor ... unde erau adunați 40-50”²⁹, relatează acesta. Cu toată ostilitatea vizibilă pe chipurile țăranilor, le-a dat o serie de sfaturi: să se întovărășească în obște pentru a lua pământ cu o arendă mai mică, să cumpere și să vândă produsele în comun,

²⁷ *Ibidem*, f. 24.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*, f. 57.

să lectureze cărțile oferite de el la școală, să elimine risipa devenind mai economi, să își îmbunătățească modul de practicare a culturilor pentru a nu mai fi nevoiți să accepte învoielii atât de grele și, nu în ultimul rând, să-și aleagă un adevărat agricultor capabil de a le reprezenta interesele printre cei 39 de deputați țărani de la Cameră. Mai mult, învățătorul îi atenționa pe consăteni să nu urmeze pe calea pe care au apucat-o țărani moldoveni, „căci veți merge la pieire, veți trânti țara în primejdie ... Trebuie să respectați și să nu atingeți averea și onoarea nimănui ... Reclamați și fiți cuminți și înțelepți”³⁰.

Răspunzând că s-au plâns de multe ori că nu aveau pământ, că dările creșteau an de an, fiind aduși în sapă de lemn, sătenii avertizau: „Vom fi omorâți mulți, dar vor trăi mai ușor cei ce vor rămânea”³¹.

După câteva zile, pe 10 martie, răzvrățiții s-au adunat în fața primăriei, furioși, aproape sălbatici, vociferând la adresa tuturor. „Toba și goarna sunau, era un zgomot nemaipomenit și o groază ce nu o pot descrie”, continuă relatarea V. Iftimescu. În fața dorinței răsculaților de a se deplasa în comuna alăturată, Gologanu, pentru a fi mai numeroși, învățătorul a riscat și s-a dus printre ei, spunându-le cu lacrimi în ochi: „Stați, oameni buni! ... Astă-noapte la miezul nopții a trecut procurorul la Gologanu cu armata și în trecere pe aici a dat ordin primarului să vestească pe proprietarii locali să vină toți la Primărie ca să faceți învoielii agricole”³².

Fiind refuzat de mulțimea agitată, V. Iftimescu a făcut o ultimă încercare de a le tempera acțiunile, zicându-le: „Ducându-vă, dați-i jalba ce aud că ați făcut ... că aveți dreptate (să fi zis altfel, că mă și rupeau). Așa și numai așa să vă arătați păsurile. Lăsați zgomotul, furia și gălăgia! Domoliți-vă! Vorbiți frumos și înțelepcește și vă înapoiati în liniște și sănătoși acasă”³³.

Nu credem că se putea face mai mult în acele teribile împrejurări. Totuși, peste alte două zile învățătorul s-a aflat în pericol de a fi victima unora dintre sătenii condamnați la amendă școlară. Ei s-au sfătuit să îl bată și să îl arunce de pe pod în apa Râmnei, dar au fost opriți de primar și de alți săteni.

În ziua de 14 martie prin Ciorăști au trecut două companii din Regimentul nr. 9 Râmnicu-Sărat, a căror intervenție s-a soldat cu un mort, trei răniți și cu ridicarea „pretinșilor instigatori”.

În finalul memoriului său, V. Iftimescu concluziona: „Din cele expuse fără nici o exagerare, se poate constata că am fost la înălțimea datoriei tot timpul răscoalei ... Cu toate acestea am fost bănuț însumi de instigator, din cauza adevărilor ce am spus în prezența d-lui revizor școlar și a d-lui prefect al

³⁰ *Ibidem*, f. 58.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*.

județului, în zilele de 11 și 25 martie, în aula gimnaziului din Râmnicu-Sărat, când am fost convocați toți învățătorii din județ în chestia răscoalelor”³⁴.

Din aceste relatări rezultă că nu era suficientă acțiunea pacifistă, iar exprimarea francă a propriilor păreri putea constitui un delict de opinie.

În evenimente primejdioase a fost implicat și preotul paroh Dimitrie Colțan din comuna Putineiu, județul Vlașca. Din relatarea sa aflăm că în ziua de 11 martie 1907, în condițiile în care împrejurul localității „se vedeau 13 focuri pe la conacurile proprietarilor și arendașilor”³⁵, a ținut sătenilor o cuvântare în biserică „sfătându-i la liniște și frică de Dumnezeu”³⁶. Intervenția sa a fost percepută de aceștia ca fiind „tot în favoarea ciocoiului și de aici ura de răzbunare asupra mea”³⁷.

A doua zi, avertizat de trei consăteni asupra iminenței unui „complot” îndreptat asupra sa și a avutului său, preotul a intenționat să se refugieze la Giurgiu, iar cele patru fiice să le lase în grija unui om de încredere. Se pare, însă, că nu a mai apucat să se pună la adăpost, căci în aceeași zi, pe la prânz, au sosit în Putineiu din comunele Gogoșari și Cacleți „o sumedenie de oameni ce au incendiat conacurile proprietății d-lui Alexandru Marghiloman, devastând și casele din sat. După aceea, mulțimea furioasă a pornit la casa mea și după o rezistență de jumătate de oră a mai multor săteni, abia am fost cruțat, dar insultat cu cuvinte triviale și brutale ...”³⁸

Viața sa a fost, așadar, apărută de unii consăteni în fața răsculațiilor din alte sate ce treceau pe acolo și care „spuneau că dacă aș fi fost în fața lor nu le-aș fi ajuns prin mâini”³⁹. Acest „uragan pustietor” a trecut apoi și la comuna Vieru, unde a făcut aceleași nenorociri ca și la Putineiu.

Trecând momentul cel mai acut al crizei, pe 14 martie prefectul județului, I. T. Ghica, i-a înmănat 20 de exemplare din *Mesajul „În numele M. S. Regelui”*, pentru a le împărți țăranilor. Misiunea sa era de a-i îndemna pe săteni „a se potoli și liniști că Majestatea Sa Regele le va da toată dreptatea”⁴⁰.

A doua sa intervenție s-a bazat și pe autoritatea pe care o avea în sânul comunității pe care o pastorea de 24 de ani. „Joi, 15 martie – afirmă Dimitrie Colțan – am pus o masă înaltă de un metru la Primărie unde m-am suit în asistența tuturor sătenilor, femei și copii, cam la 1000 de suflete, îmbrăcat în sfintele odăjdii cu crucea, semnul biruinței lui Isus Hristos în dreapta, iar în

³⁴ *Ibidem*, f. 59.

³⁵ *Ibidem*, f. 49.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*.

stânga cu manifestul regal, citind punct cu punct, udând fiecare rând cu lacrimi”⁴¹. Această acțiune a avut efectul liniștitor dorit și a fost urmat pe 25 martie cu ocazia sărbătorii Buna Vestire de ținerea altei prelegeri intitulată *Iubirea de țară*.

Doar cuvintele ce îndemneau la reținere nu erau suficiente pentru a calma pe țărani, care încă nu se arătau convingși, căci pe 28 martie o mulțime de oameni „vorbea că toate nu-s decât făgăduieli”. Mai mult, fiind vremea aratului, ei nu voiau să iasă nici la lucrul câmpului. Încă o dată, intervenția personală a preotului și-a arătat roadele, el explicând sătenilor că „e nevoie de timp” pentru îmbunătățirea traiului și refuzul de a lucra îi va aduce a „suferi lipsuri și neajunsuri”⁴². Ulterior oamenii i-au mulțumit, recunoscând că dacă nu l-ar fi ascultat rămâneau muritori de foame.

De o largă circulație în mediul sătesc, înaintea și în timpul răscoalei, s-a bucurat broșura-apel *Către săteni* a lui Vasile M. Kogălniceanu⁴³. Propunând măsuri de îmbunătățire a stării generale a țărănimii în încercarea de constituire a unui partid al acesteia, broșura a fost cel mai adesea popularizată de învățători. Unul dintre cei care au depășit prin acțiunile lor principiile enunțate de autor a fost Stan Crudu din comuna Băbăița, județul Vlașca. El a deținut un rol activ în participarea și coordonarea răsculaților din acea localitate, situându-se printre cazurile cele mai evidente de eludare a misiunii de pacificare a sătenilor. Fiind acuzat de instigare prin scandarea îndemnului „Jos ciocoi! Sus țăranul român!”, Stan Crudu a suferit un regim de detenție și „afumare cu ardei pisați”⁴⁴.

Modul de interpretare a măsurilor ce trebuiau adoptate și mai ales înțelegerea deformată ce a permis justificarea unor acțiuni violente, în totală contradicție cu spiritul pașnic, legal al demersului, au dus la punerea sub acuzare a broșurii ca material propagandistic și a lui Vasile M. Kogălniceanu ca „agent provocator”⁴⁵.

În încercarea de a proba implicarea omului politic în evenimente, acuzarea a anchetat printre cei arestați preoți și învățători, urmărindu-se dovedirea faptului că relațiile dintre ei nu erau simple închipuiri. Situația a fost generatoare de abuzuri, ca și în cazul învățătorului Ionel Popescu din Cucuruz, ținut în arest luni de zile, deși el contribuise la arestarea „falșilor studenți care răsculaseră comuna sa”⁴⁶. O vreme i s-au refuzat martorii în apărare ce puteau

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*, f. 54.

⁴³ M. Badea, I. Ilincioiu, *op. cit.*, p. 115.

⁴⁴ Toma Dragu, *Partidul liberal și chestia țărănească. Destăinuirile unui fost magistrat în afacerea Kogălniceanu*, București, 1907, p. 9.

⁴⁵ D.A.N.I.C., fond familial *Mihail și Vasile Kogălniceanu*, dosar 86/1891-1938, f. 17.

⁴⁶ Toma Dragu, *op. cit.*, p. 8.

dovedi că nu luase parte și nici nu îndemnase pe săteni la răscoală. De abia în fața completului de jurați, după o dezbateră sumară de un sfert de oră, învățătorul a fost achitat, același verdict fiind dat și în cazul preotului Tecuceanu⁴⁷.

Prin cele mai dificile împrejurări se pare că a trecut învățătorul Petre Stănescu din comuna Afumați, județul Dolj, acuzat de participare la răscoală și reținut în arestul central din Craiova timp de 6 luni și 9 zile (22 martie – 29 septembrie 1907).

Conform relatării sale din memoriul justificativ adresat ministrului Spiru Haret, în noaptea de 11 spre 12 martie 1907 „niște oameni necunoscuți au făcut spargerea”⁴⁸ în comuna sa. Prim-procurorul sosit la Afumați l-a acuzat că „învățătorii și preoții sunt pricina de s-au revoltat sătenii”⁴⁹. Un alt motiv „de s-a aprins țara de la un capăt la altul nu sunt decât cercurile culturale”, comparate cu un „focar de infecție”⁵⁰.

Învățătorului i s-a dat dispoziția să comunice și celorlalți colegi din comunele învecinate să susțină „conferințe de liniștire”. Din 14 martie, după ce a primit manifestul regal, a acționat „din om în om”, rugând sătenii „din toate puterile să nu pună foc ... acaretelor după ce luau munca [produsele – n.n.] și să zică că a ars”⁵¹. Îndemnurile sale nu au avut efectul scontat, întrucât, până în 17 martie, deși patrulele de soldați vedeau că țărani jefuiau în timpul nopții nu au intervenit. Prințând curaj, aceștia i-au replicat: „Dacă armata nu ne zice nimic și d-ta să-ți vezi de treabă și pe noi să ne lași în pace”⁵².

Totuși Petre Stănescu a continuat și în ziua de 18 martie să explice sătenilor cuprinsul manifestului regal, observând că ei au început să se căiască de răul făcut. Tocmai când începeau să se vadă roadele eforturilor sale, a devenit brusc ținta acuzațiilor autorităților.

A doua zi soldații l-au luat „între baionete” și l-au aruncat într-un beci împreună cu încă 20 de oameni. Apoi a urmat o primă anchetă pe teren, administratorul proprietății și alți 40-50 de inși arătând că el a stăruit ca oamenii să se potolească, fiind „cel mai cinstit”. Eliberarea sa a fost efemeră, întrucât pe 20 martie fiind la școală a văzut „armata ca furcicarul. Venise d-l maior Sănătescu cu 800 [de] soldați, peste 20 [de] ofițeri, 2 tunuri și 6 jandarmi au început cercetarea”⁵³.

⁴⁷ *Ibidem.*

⁴⁸ D.A.N.I.C., fond *Spiru Haret*, dosar 12/1906-1912, f. 62.

⁴⁹ *Ibidem.*

⁵⁰ *Ibidem.*

⁵¹ *Ibidem*, f. 63.

⁵² *Ibidem.*

⁵³ *Ibidem.*

Relatarea lui Petre Stănescu este elocventă asupra presiunii politice la care a fost supus. Fiind ridicat de doi ofițeri, aceștia „încep să-mi dea gheolduri și să mă amenințe cu revolverele, mă bagă în Primărie și d-l maior scoate o listă și îmi spune că sunt capul mișcării ...”⁵⁴ După ce a fost arestat, „pe la ora 11 ½ d-l maior a poruncit unui soldat să încarce arma și să împuște, însă un domn căpitan al cărui nume nu-l cunosc a spus că a venit timpul prânzului și să mă lase după-masă și mi-a zis să fiu gata după-masă că am să fiu trimis pe lumea cealaltă. La ora 12 ½ telefonul sună și se aduce vestea că s-au ridicat măsurile riguroase. După-masă când a venit [d-l maior – n.n.] la Primărie a început să mă înjure și citind telegrama mi-a zis: «Scăpași, mare noroc ai». Am răspuns: «Sunt nevinovat»»⁵⁵.

Se pare că amenințarea cu execuția nu erau vorbe goale menite a înfricoșa pe instigatori, iar pasul până la punerea lor în aplicare era unul mic⁵⁶.

„Băgat în fiare de mâini”, Petre Stănescu a fost transportat la Poliția din Craiova unde a fost „bătut grozav”, iar pe 26 martie 1907 a început ancheta propriu-zisă. Întrebat unde sunt „manifestele rusești și pecețile”, învățătorul a prezentat manifestul regal și ordinul ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice. La confruntarea de la proba cu martori, el nu a fost indicat de nimeni că ar fi îndemnat la răscoală.

Precizând că avea o experiență didactică de 20 de ani și o bogată activitate în folosul obștii, de pe urma căreia au rămas banca populară, grădina școlară, fântâna din curtea școlii, făcută pe cheltuiala proprie, Petre Stănescu se arăta contrariat că „dintre toți învățătorii din Dolj, numai eu am făcut arest”. Văzând că acuzațiile născocite de vrăjmașii săi i-au făcut rău, mâhnirea lui era cu atât mai mare, cu cât „... eu singur am fost bănuit ca cel mai periculos societății, eu care am nevastă și 6 copii”⁵⁷.

Semnificativ pentru modul cum era înțeleasă menirea dascălului în efortul de a lumina mintea țăranilor, una din acuzații a fost că „a dat cărți din biblioteca școlii adulților să le citească”⁵⁸.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 64.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ Deși cazul secretarului comunal Dumitru Niculescu din comuna Ruduri, județul Dolj, nu intră în sfera categoriei sociale a analizei noastre, el rămâne elocvent pentru adoptarea măsurilor radicale în situații apreciate ca extreme. Astfel, „judecat” pe loc drept conducător al răsculaților, el a primit sentința de condamnare la moarte ce a fost executată imediat. (M. Badea, I. Ilincioiu, *op. cit.*, p. 119).

⁵⁷ D.A.N.I.C., fond *Spiru Haret*, dosar 12/1906-1912, f. 65.

⁵⁸ *Ibidem*.

În ședința din 29 septembrie 1907, prin procedura votului cu bile, jurații Tribunalului din Craiova l-au declarat în unanimitate nevinovat, învățătorul Petre Stănescu fiind pus în libertate.

În atenția Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice au stat o serie de angajați acuzați, sub o formă sau alta, de implicare în răscoală, doar unii dintre ei fiind și dovediți. Dintr-o evidență a ministerului rezultă că, dintr-un număr de 22 de preoți dați în judecată pentru asemenea fapte, 5 erau din județul Teleorman, 4 din județul Vlașca și 3 din județul Romanați⁵⁹. Nominalizarea unora dintre învățătorii din județul Dorohoi, precum Gh. I. Cristea din comuna Hudeștii Mari, Gh. Diaconescu din comuna Drăgușeni și I. Vlasievici din comuna Știubeeni drept instigatori⁶⁰ nu a fost însoțită de probe indubitabile capabile să le dovedească vinovăția.

În schimb, preotul Nicolae Bordsescu din comuna Valea Ursului, județul Mehedinți, a fost rănit de către armată în timp ce se afla în fruntea celor care au săvârșit devastările și incendierile din comuna Târna. Dintr-o scrisoare din 20 aprilie 1907 a prim-procurorului Tribunalului Mehedinți către Prefectura locală aflăm că suspiciunea de vinovăție plana și asupra altor persoane. Astfel, preotul Constantin Izverceanu și învățătorul Constantin Zaharescu au fost judecați pentru faptul că au instigat la revoltă pe locuitorii din comuna Rogova. Tribunalul a decis punerea lor în libertate infirmând mandatele de arestare emise contra lor de judecătorul instructor. La rândul său, învățătorul Florea Vlădescu a fost trimis în judecată pentru că a îndemnat pe locuitorii din comuna Grecești „să devasteze și să pună foc” la proprietățile lui Dimitrie Lascu și ale altora. În urma interogatoriului a fost pus și el în libertate⁶¹.

Ministrul Spiru Haret a avut meritul de a fi înțeles starea de spirit reală a populației rurale și necesitatea unei noi reforme agrare⁶². După înfrângerea Marii Răscoale din anul 1907, tot cu ajutorul intelectualității satelor s-a căutat a se explica țăranilor beneficiile pe care urmau a le avea de pe urma punerii în aplicare a legislației cu caracter agrar.

Garantul noii liniști sociale ce se dorea clădită pe relații mai juste era, în ultimă instanță, instituția monarhică. Orice atitudine ostilă bunului mers al lucrurilor putea constitui un delict și, în consecință, denunțat. O asemenea atitudine a adoptat-o preotul paroh Prundeanu din comuna Cătunele, județul Mehedinți, autorul unei scrisori destinate părintelui episcop al Eparhiei Rm. Vâlcea, în care făcea cunoscută atitudinea proprietarului local Stan Mânăstireanu. Acesta afirmase „că dacă Regele va face ca țăranii să ia pământ, toți proprietarii

⁵⁹ *Ibidem*, f. 68.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 22.

⁶¹ *Ibidem*, f. 25.

⁶² Z. Ornea, *Țărănismul. Studiu sociologic*, București, 1969, p. 29.

se vor uni și vor da pe Rege afară din țară”⁶³. Declarația a fost făcută pe fondul explicațiilor date de preot sătenilor cu privire la elaborarea *Legii Casei rurale*, ce urma să-i ajute la cumpărarea de pământ. Vorbele incriminate au fost rostite la primărie de față cu alți martori în data de 17 mai 2007 și demonstrează că la două luni de la răscoală, deși nu s-a pus concret problema unei reforme agrare, unii din marii proprietari nu erau dispuși să accepte nici variantele moderate de rezolvare a „chestiunii țărănești”.

Problema identificării adevăraților instigatori ai tulburărilor sociale rămâne deschisă, iar cercul celor bănuți este mult mai larg, incluzând după unele aprecieri și persoane străine. Conform corespondentului de presă britanic Edward Grey, prezent în cursul evenimentelor din 1907 la București, „lipovenii” au fost direct angajați în acțiunea de jaf și distrugere, iar în satele unde revolta a avut mai degrabă un caracter anarhist au existat „un mare număr de proclamații în limba rusă”⁶⁴. Conform aceleiași surse, „la Buftea ... a fost prins un grup de agitatori format din persoane care vorbeau diverse limbi, inclusiv germana și franceza”⁶⁵.

Acceptarea veridicității acestor informații, punerea lor în legătură cu activitatea unor cercuri anarhiste din străinătate, paralel cu activitatea agitatorică a socialiștilor grupați în cercurile „România muncitoare”, nu poate diminua implicarea directă la evenimente a unora dintre învățătorii și preoții rurali români. Deși erau slujbași ai statului, ei i-au susținut adeseori pe protestatari, în unele cazuri chiar i-au organizat și au căutat să-i îndrume spre calea petiționară, legală, de acțiune. Pentru că țărani erau în mare parte analfabeți, învățătorii redactau memoriile către autorități, activitate ce s-a intensificat în perioada imediat următoare răscoalei⁶⁶.

Chiar și în situațiile în care cu bună știință ei nu au acționat pentru a aduce „lumina cea adevărată” printre consăteni, considerăm că nu se poate absolutiza responsabilitatea intelectualității rurale ca sursă principală a dezordinilor înregistrate.

Cauzele Marii Răscoale au fost mult mai ample decât propaganda unor agitatori de meserie și ele au avut rădăcini profunde în realitățile economice și sociale românești. Prevestită de revoltele locale din anii anteriori, energia combativă a țărănimii s-a amplificat, manifestându-se ca o forță oarbă la începutul anului 1907.

⁶³ D.A.N.I.C., fond *Spiru Haret*, dosar 12/1906-1912, f. 26.

⁶⁴ Șerban Rădulescu-Zoner, *art.cit., loc.cit.*

⁶⁵ *Ibidem.*

⁶⁶ Vezi Alexandru A. Mareș, *Memorii ale moșnenilor ulterioare Răscoalei din 1907*, în revista „Studii și articole de istorie”, LXXII, 2007 (sub tipar).

Printr-o telegramă adresată din zona Bacău marelui proprietar funciar Petre Missir, acesta era înștiințat că „lumea abia o ținem să nu se revolte”⁶⁷. Pe fondul a numeroase lipsuri și nedreptăți îndurate, a nu puține abuzuri și a nivelului prea ridicat al arendei, situația din lumea satului românesc depășea chiar și autoritățile, cu atât mai mult pe învățătorul și preotul local.

Dincolo de presupusele simpatii față de cauza populară, cu care adeseori s-au identificat, intelectualii satului și-au adus contribuția la desfășurarea evenimentelor din timpul Răscoalei de la 1907 în mod diferit, în funcție de gradul personal de înțelegere a situației ce decurgea din fluctuantul raport persoană publică – persoană privată.

Résumé

Au sujet de la grande émeute de 1907, l'auteur apporte de nouvelles informations sur les participants aux événements : profondément impliqués dans la vie du village roumain, les enseignants et les prêtres ont souvent constitué l'interface entre les propriétaires et les paysans. Faisant partie, par leur éducation, de l'élite du village, ils étaient en relation directe avec les paysans, comme formateurs de leurs enfants ou comme voix autorisées moyennant la relation du paysan avec Dieu.

Certains enseignants ont été considérés comme agitateurs gauchistes par les autorités et virés de leurs fonctions, suivis en justice, mais souvent acquittés faute de preuves.

C'était toujours aux enseignants et aux prêtres qu'on a fait appel pour calmer les esprits, pour faire connaître les intentions du gouvernement de promouvoir une nouvelle réforme agraire (solennellement promise par le Roi en 1917 et réalisée après la première guerre mondiale), la fondation des institutions de crédit rural afin d'aider les petits propriétaires à obtenir de l'argent pour les travaux agricoles.

⁶⁷ D.A.N.I.C., fond *Spiru Haret*, dosar 12/1906-1912, f. 8.